

Отримано: 14 вересня 2020 р.

Прорецензовано: 20 вересня 2020 р.

Прийнято до друку: 23 вересня 2020 р.

e-mail: onyshko_sv@ukr.net

vikulja.f@gmail.com

DOI: 10.25264/2311-5149-2020-18(46)-79-84

Онишко С. В., Федина В. В. Теоретичні підходи до визначення сутнісної характеристики накопичувальної складової пенсійного забезпечення. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»* : науковий журнал. Острог : Вид-во НаУОА, вересень 2020. № 18(46). С. 79–84.

УДК: 336:368.914

JEL-класифікація: H55; J26

ORCID-ідентифікатор 0000-0001-5811-2724 <https://orcid.org/0000-0001-5811-2724>

ORCID-ідентифікатор 0000-0002-3916-5932 <https://orcid.org/0000-0002-3916-5932>

Онишко Світлана Василівна,

*доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри фінансових ринків
Університету державної фіскальної служби України*

Федина Віта Віталіївна,

*старший викладач кафедри фінансових ринків
Університету державної фіскальної служби України*

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ СУТНІСНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ НАКОПИЧУВАЛЬНОЇ СКЛАДОВОЇ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

У статті розглянуто ряд наукових підходів щодо з'ясування глибинної сутності накопичувальної складової пенсійного забезпечення. Доведено необхідність використання парадигмального, системного та функціонального підходів для з'ясування характеристик, притаманних накопичувальній складовій пенсійного забезпечення та як системне утворення, окреслено потребу збалансованого співвідношення її обов'язкової та добровільної підсистем, наголошено, що саме через функції накопичувальної системи необхідно визначати механізми, способи і форми її організації.

Ключові слова: соціальний захист, пенсійне забезпечення, накопичувальна складова, сутність, наукові підходи, парадигма, система, функція.

Онышко Светлана Васильевна,

*доктор экономических наук, профессор, заведующая кафедрой финансовых рынков
Университета государственной фискальной службы Украины*

Федина Вита Витальевна,

*старший преподаватель кафедры финансовых рынков
Университета государственной фискальной службы Украины*

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ОПРЕДЕЛЕНИЮ СУЩНОСТНОЙ ХАРАКТЕРИСТИКИ НАКОПИТЕЛЬНОЙ СОСТАВЛЯЮЩЕЙ ПЕНСИОННОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ

В статье рассмотрен ряд научных подходов относительно определения глубинной сущности накопительной составляющей пенсионного обеспечения. Доведена необходимость использования парадигмального, системного и функционального подходов для определения характеристик, присущих накопительной составляющей пенсионного обеспечения. На этой основе накопительную составляющую идентифицировано как важную детерминанту пенсионного обеспечения и как системное образование, очерчена необходимость сбалансированного соотношения ее обязательной и добровольной подсистем, подчеркнуто, что именно через функции накопительной системы необходимо определять механизмы, способы и формы ее организации.

Ключевые слова: социальная защита, пенсионное обеспечение, накопительная составляющая, сущность, научные подходы, парадигма, система, функция.

Svitlana Onyshko,

*Doctor of Economics, Professor, Head of the Department of Financial Markets,
University of the State Fiscal Service of Ukraine*

Vita Fedyna,

*senior lecturer at the Department of Financial Markets,
University of the State Fiscal Service of Ukraine*

THEORETICAL APPROACHES TO DETERMINING THE ESSENTIAL CHARACTERISTICS OF THE ACCUMULATIVE COMPONENT OF PENSION SUPPORT

Pensions in any country are one of the main problems related to social protection. The urgent need to increase the effectiveness of solving various pension problems of particular relevance gives clarification about the basics of the studied phenomena that lie in the planes of their conceptual apparatus and the main essential and functional characteristics.

The purpose of the article is to identify scientific approaches to clarify the essential and functional characteristics of the accumulative component of pensions to realize its role in balancing economic and social responsibility between the public and private sectors in the course of pension reform.

For the fullest disclosure of the accumulative component's essence in the pension system, it is important to focus on the use of a set of scientific approaches, namely: paradigmatic, systemic and structural-functional.

Demographic and permanent financial crises have led to a revision and renewal of the dominant (solidarity) paradigm of pensions, enriching it with the principles of solidarity, self-regulation and self-sufficiency. The practical implementation of such a qualitative improvement of pensions has led to further adaptation of its theoretical foundations, among which a clear structural and functional characteristic of its accumulative segment (pension system – funded pension system (mandatory and voluntary)). The implementation of the functional characteristics dictates the need to define clear criteria that can help balance the interests of all participants and organizers of the pension system, such as reliability, security and flexibility.

Deepening of theoretical bases concerning definition of essence and the organization of an accumulative component of pension provision creates a necessary basis for accumulation of potential of the specified component at the expense of minimization of theoretical and on this basis practical discrepancies.

Keywords: social protection, pension provision, accumulative component, essence, scientific approaches, paradigm, system, function.

Постановка проблеми. Проблема пенсійного забезпечення належить до однієї із головних в сукупності проблем, пов'язаних з соціальним захистом населення у будь-якій країні та загалом із людським буттям. Хоча причин проблемності у забезпеченні соціального захисту населення є багато, проте на сьогодні значна частина з них сконцентрована в демографічних викликах функціонування світової економіки.

Практично в усьому світі демографічний стан суспільства характеризується неухильним зростанням чисельності людей похилого віку, що обумовило значні загрози та обмеження для пенсійної складової соціального захисту населення. Сприйняття такої реальності призвело, з одного боку, навіть до кардинального перегляду можливостей солідарної пенсійної системи, а саме повної відмови від неї, чи стало активатором пошуку інструментарію її удосконалення, а з іншого – до видозміни цієї системи шляхом її доповнення новими елементами та механізмами, зокрема, приватними. В Основних напрямках реформування пенсійного забезпечення в Україні, схвалених Указом Президента України ще в 1998 р., передбачено розвиток обов'язкового накопичувального пенсійного страхування та недержавного пенсійного забезпечення за рахунок додаткових добровільних відрахувань роботодавців і самих працівників. Однак подальші події, незважаючи на затвердження на законодавчому рівні низки стратегічних документів, засвідчили ряд «провалів», що стримують послідовний розвиток пенсійної системи, зволікання з яким загрожує повноцінному виконанню державою її функцій, підвищуючи навантаження на державний бюджет та соціальну напругу в суспільстві.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Зазначеним пояснюється велика увага науковців до сценаріїв і прогнозів розвитку системи пенсійного забезпечення, її детермінант та інституційного забезпечення. Провідними науковцями ґрунтовно досліджуються різноманітні питання теорії і практики пенсійного забезпечення у контексті соціально-економічного розвитку. Серед них: місце і роль пенсійного забезпечення в загальній системі соціального захисту населення (В. Лисогор і О. Войтенко [1], І. Жмурко [2], С. Бандур і О. Кучинська [3]), теоретичні підходи до з'ясування економічної сутності пенсійного забезпечення (О. Міндова [4]), проблеми фінансових ризиків при розбудові пенсійної системи (В. Надрага [5]).

Важливими аспектами дослідження постають також проблеми взаємозв'язку пенсійних реформувальних із розвитком страхування життя (О. Залетов [6], О. Кривицька [7]).

Проте, нагальна потреба підвищення результативності вирішення різноманітних проблем пенсійного забезпечення, особливо зважаючи, що «кожний етап цивілізаційного розвитку у сфері фінансів відзначається розширенням наукових знань про фінансовий світ, методів і технологій їх аналізу, формуванням різноманітних концепцій і теорій їх економічної природи, сутності, ролі і розвитку» [8, с. 4], особливої актуальності надає теоретичному обґрунтуванню не лише підходів для такого вирішення, але й до з'ясування першооснов досліджуваних явищ, що лежать у площинах їх понятійного апарату та головних сутнісно-функційних характеристик. Особливо це стосується накопичувальної складової пенсійного забезпечення, на яку покладаються великі надії стосовно ефективності такого забезпечення.

Мета дослідження полягає у визначенні наукових підходів до з'ясування сутнісно-функційних характеристик накопичувальної складової пенсійного забезпечення для реалізації її ролі в збалансуванні

економічно-соціальної відповідальності між державним і приватним секторами в ході пенсійної реформи.

Виклад основного матеріалу. Загальновідомо, що визначальне місце у пізнанні суспільних процесів і явищ належить парадигмальному підходу, зважаючи на ідентифікацію в науковому світі парадигми як концептуального ядра, картини світу [9]. Не може становити виключення обґрунтованість застосування цього підходу також до дослідження такого складного й багатогранного явища, як пенсійне забезпечення, що торкається великої сукупності приватних і державних інтересів. У зв'язку з цим для з'ясування характеристик, притаманних накопичувальній складовій пенсійного забезпечення, важливо звернутися до парадигми, що лежить в основі діючої солідарної системи пенсійного забезпечення. Очевидно, що такою парадигмою слугувала парадигма перерозподілу та споживання, у межах якої й реалізувався солідарний принцип. Однак, в умовах демографічної та перманентних фінансових криз, які призводять до хронічного дефіциту Пенсійного фонду виникла об'єктивна потреба критичної оцінки солідарного принципу з позиції його здатності забезпечувати пенсійні виплати і вирішувати питання соціального захисту. Тобто, постало питання перегляду пануючої парадигми пенсійного забезпечення в її розумінні як зразку, норми, стандарту вирішення проблеми та через зміну яких відбувається розвиток науки [10, с. 228]. Справді, в процесі розвитку суспільних відносин постала потреба їх модернізації в напрямку соціалізації. Чітко визначилася важливість розбудови соціально-орієнтованої держави як найперспективнішої моделі організації суспільних відносин, що супроводжувалося розширенням наукових знань і про фінансові відносини. Постала потреба «...врівноваження соціальних і фінансових аспектів інтересів різних суб'єктів... Потрібні зміни глибшого, сутнісного характеру, що ґрунтуються на багатому в чому новій системі уявлень про фінансові та соціальні процеси та їх учасників під впливом об'єктивних чинників сучасності...» [11, с. 2–8]. «Основою соціальної політики, як зазначалося у щорічному Посланні Президента України до Верховної Ради України, має бути пошук балансу між особистою відповідальністю громадян за власне життя, здоров'я, соціально-економічне становище та саморозвиток і відповідальністю держави за рівень життя її громадян, надання їм можливостей для самореалізації» [11, с. 108].

Реально це свідчило про діалектичний процес оновлення пануючої (впродовж довгого часу) парадигми соціального захисту як перерозподілу та споживання шляхом її перетворення на парадигму соціальних гарантій, здатну гарантувати більш високий рівень соціальних виплат й одночасно сприяти вищим темпам економічного зростання. Соціальна відповідальність постає об'єднуючим чинником різних сторін забезпечення позитивної соціально-економічної динаміки й соціальної злагоженості у суспільстві.

Щодо пенсійного забезпечення ці процеси знайшли своє втілення в частковій передачі відповідальності за отримання пенсійних виплат від держави до громадянина через формування накопичувального елемента пенсійної системи. Відтак, застосування парадигмального підходу дозволяє пояснити виникнення та одночасно розкрити роль накопичувального сегмента пенсійного забезпечення у вирішенні проблем такого забезпечення, надаючи оцінку цьому сегменту як важливої детермінанти пенсійного забезпечення. Вагомість такої характеристики особливо проявляється на фоні існуючих прогнозів, згідно яких у 2061 р. у населенні України частка осіб у віці 60 років і старших становитиме 31,2 % (для порівняння у 2013 р. – це 21,4 %), в той час коли частка дітей – лише 14,9 % [12].

Становлення нової траєкторії розвитку пенсійного забезпечення через формування додаткової до солідарної пенсії, тобто за рахунок участі в індивідуальних пенсійних програмах, можна охарактеризувати як органічні зміни пенсійного забезпечення у межах загальної системи соціального забезпечення, які скеровані на забезпечення ефективності соціальної політики. При цьому стратегічна цінність попередньої парадигми не змінюється, лише примножуються її можливості. Як і попередня, оновлена парадигма спрямована на результативність та відображає панівну ідеологію щодо суспільного розвитку, однак поєднуючи при цьому принципи солідарності, саморегулювання і самозабезпечення.

Для практичної реалізації такого якісного вдосконалення пенсійного забезпечення важливим постає подальша адаптація його теоретичних основ, в ряду яких особливе місце посідає чітка структурно-функціональна характеристика його накопичувального сегмента. Завдяки йому пенсійне забезпечення перетворилося у більш складну систему, що включає солідарну і накопичувальну підсистеми. Водночас, накопичувальна підсистема, в свою чергу, також є системним утворенням, що включає обов'язковий і добровільний (приватний) рівень, поєднані спільною характеристикою – накопичувальним рівнем. Це потребує в процесі дослідження пенсійного забезпечення як загалом, так і стосовно його накопичувальної складової використання поряд із парадигмальним також системного підходу. Щодо обох названих систем, то значимість системного підходу обумовлена потребою визначення трансформаційних змін як у загальній системі щодо її солідарної та накопичувальної складових, так і в накопичувальній системі щодо її обов'язкової та добровільної складових з позицій пошуку їх збалансованого співвідношення як основи ефективного функціонування.

У такому контексті важливим представляється бачення, представлене в науковій літературі, згідно якого наголошується, що для більш точного й об'єктивного представлення фінансових процесів та виявлення притаманних їм закономірностей важливим є: на макрорівні – виділення системи із середовища за обраною ознакою, а на мікрорівні – виявлення системних якостей у виділеній системі [13, с. 5]. Переломлюючи ці положення до системи пенсійного забезпечення, важливим є обидва підходи: на макрорівні – це виділення системи пенсійного забезпечення із загальної фінансової системи, а на мікрорівні – це виявлення системних якостей і потенціалу в підсистемах системи пенсійного забезпечення для збереження системної якості загальної системи, що в підсумку покликане бути основою її ефективного функціонування. Рівною мірою такий висновок може бути накладеним і на накопичувальну систему, що дозволяє, з одного боку, виділити її із загальної системи пенсійного забезпечення, а з іншого – виявити системні якості і потенціал у її підсистемах – обов'язковій і добровільній.

Продовжуючи пошуки характеристик накопичувального сегмента пенсійного забезпечення, особливо важливим постає підхід, здатний надати функційну характеристику накопичувальній складовій системи пенсійного забезпечення. Це функціональний підхід, що дозволяє надати цій складовій функційну характеристику. Значимість такої характеристики, в основі якої, що природно, лежить функція, дозволяє не просто чітко визначитися з такими функціями, але й з механізмами, способами і формами їх організації, зважаючи, як це зазначається науковцями, на діалектичну єдність цих понять [13, с. 6–7]. Мова йде про першочергове значення функції участі працюючого населення в індивідуальних накопичувальних пенсійних програмах на основі розподілу й використання їх доходу також на потреби майбутньої пенсії, що вимагає чітких обґрунтувань. Це також функція збереження і примноження пенсійних накопичень, що виходить на загальну оцінку фінансової стійкості загалом системи пенсійного забезпечення.

Згідно законодавства недержавне пенсійне забезпечення може здійснюватися недержавним пенсійним фондом, страховою компанією зі страхування життя та банківською установою, відтак, постає складне завдання вибору фінансової установи для здійснення участі в індивідуальних накопичувальних пенсійних програмах. Це і пошук збалансованого співвідношення пенсійних схем, зокрема, залежно від адміністратора: державного органу чи фінансової установи, а також пошук у межах пенсійних систем між типами пенсій: цільовою, базовою та мінімальною.

На тлі функціонального підходу окреслюється важливість перспективного розвитку накопичувальної складової системи пенсійного забезпечення через пошук перспективного співвідношення між пенсійним страхуванням і інвестуванням пенсійних нагромаджень, на яких власне і ґрунтується така складова. Реалізація функційної характеристики диктує потребу визначення чітких критеріїв, здатних сприяти збалансуванню інтересів усіх учасників і організаторів системи пенсійного забезпечення. З позиції функціонального підходу до найбільш значимих критеріїв відносять: надійність (у контексті можливого банкрутства), гарантованість (збереження пенсійних накопичень) та гнучкість (стосовно здійснення виплат у разі дострокового припинення дії договору).

Окрім визначення зазначених критеріїв, не менш значимим є пошук і адекватних механізмів, здатних надати необхідної ефективності процесу спрямування частини пенсійних відрахувань із солідарного рівня до Накопичувального Пенсійного фонду, та їх обліковування на накопичувальних пенсійних рахунках громадян, які сплачуватимуть такі внески, передбачених Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [14]. Адже такі активи матимуть подвійне призначення: з одного боку, забезпечення сплати договорів страхування довічних пенсій, одноразових виплат, а в деяких випадках – членам сімей та спадкоємцям, а з іншого – інвестування в економіку з метою отримання інвестиційного доходу і захисту від інфляційних процесів.

Таким чином, поглиблення (на основі використання окремих підходів) теоретичних основ до визначення сутності й організації накопичувальної складової пенсійного забезпечення створює необхідне підґрунтя для нагромадження потенціалу зазначеної складової за рахунок мінімізації теоретичних та на цій основі практичних неузгоджень.

Висновки. Отже, для найповнішого розкриття глибинної сутності накопичувальної складової системи пенсійного забезпечення як основи її ефективного функціонування важливо орієнтуватися на використання сукупності наукових підходів, а саме: парадигмального, системного та структурно-функціонального. Можливість чіткого виокремлення кожним із підходів тих характеристик накопичувальної складової, які, розкриваючи різні грані її сутності, дозволяють визначитися з арсеналом конкретних заходів та механізмів організації для виконання цією складовою покладеної на неї ролі в збалансуванні економічно-соціальної відповідальності між державним і приватним секторами для забезпечення ефективності пенсійної реформи.

Література

- Лисогор В. М., Войтенко О. А. Соціальний захист та аспекти пенсійного забезпечення населення як прояв соціальної політики держави. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2011. № 3. Т. 3. URL: http://journals.khnu.km.ua/vestnik/pdf/ekon/2011_3_3/184-186.pdf.
- Lysoghor, V. M., Vojtenko, O. A. (2011). Socialnyj zakhyst ta aspekty pensijnogho zabezpechennja naselennja jak projav socialjnoji polityky derzhavy [Social protection and aspects of pension provision of the population as a manifestation of social policy of the state]. *Visnyk Khmelnytskogo nacionaljnogho universytetu*. [Bulletin of Khmelnytsky National University], 3. <http://journals.khnu.km.ua/vestnik/pdf/ekon/2011_3_3/184-186.pdf> [in Ukrainian].
- Жмурко І. В. Сутність пенсійної системи та її місце в системі соціального захисту населення. *Бізнесінформ*. 2014. № 12. URL: http://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2014-12_0-pages-303_306.pdf.
- Zhmurko, I. V. (2014). Sutnistj pensijnoji systemy ta jiji misce v systemi socialjnogho zakhystu naselennja [The essence of the pension system and its place in the system of social protection]. *Biznesinform*. [Businessinform], 12. <http://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2014-12_0-pages-303_306.pdf> [in Ukrainian].
- Бандур С. І., Кучинська О. О. Система соціального страхування в Україні: сучасний стан та шляхи розвитку. *Зайнятість та ринок праці*. 2009. № 9. С. 98–107.
- Bandur, S. I., Kuchynsjka O. O. (2009). Systema socialjnogho strakhuvannja v Ukrajinі: suchasnyj stan ta shljakhy rozvytku [The social insurance system in Ukraine: current status and ways of development]. *Zajnjatistj ta rynek pracі*. [Employment and labor market], 9, 98–107. [in Ukrainian].
- Міндова О. І. Теоретичний аналіз економічної сутності пенсійного забезпечення. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016. Вип. 17. Ч. 4. URL: http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_17/4/26.pdf.
- Mindova, O. I. (2016). Teoretychnyj analiz ekonomichnoji sutnosti pensijnogho zabezpechennja [Theoretical analysis of the economic essence of pension provision.]. *Naukovyj visnyk Khersonskogo derzhavnogho universytetu*. [Scientific Bulletin of Kherson State University], 17, 4. <http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_17/4/26.pdf> [in Ukrainian].
- Надрага В. І. Фінансові ризики розбудови пенсійної системи в Україні: демографічний аспект. *Фінанси України*. 2015. № 1. С. 79–86.
- Nadragha, V.I. (2015). Finansovi ryzyky rozbudovy pensijnoji systemy v Ukrajinі: demografichnyj aspekt [Financial risks of pension system development in Ukraine: demographic aspect]. *Finansy Ukrainy*. [Finance of Ukraine], 1, 79-86. [in Ukrainian].
- Залетов О. М. Убезпечення життя : монографія. Київ : Міжнародна агенція «БІЗОН», 2006. 688 с.
- Zaljetov, O.M. (2006). *Ubezpechennja zhyttja*: monografija [Life support]. Kyiv: Mizhnarodna aghencija «BIZON». [in Ukrainian].
- Кривицька О. Р. Пенсійна реформа як каталізатор розвитку страхування життя в Україні. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»*. 2017. № 7 (35). С. 50–53.
- Kryvycjka, O.R. (2017). Pensijna reforma jak katalizator rozvytku strakhuvannja zhyttja v Ukrajinі [Pension reform as a catalyst for the development of life insurance in Ukraine]. *Naukovi zapysky Nacionaljnogho universytetu «Ostrozjka akademija». Serija «Ekononika»*. [Scientific notes of the National University «Ostroh Academy»], 7, 50-53. [in Ukrainian].
- Леоненко П., Федосов В., Юхименко П. Фінансова наука: генеза, еволюція та розвиток. *Ринок цінних паперів України*. 2017. № 1–2. С. 4.
- Leonenko, P., Fedosov, V., Jukhymenko, P. (2017). Finansova nauka: geneza, evolucija ta rozvytok [Financial science: genesis, evolution and development]. *Rynek cinnykh paperiv Ukrainy*. [Ukrainian securities market], 1-2, 4. [in Ukrainian].
- Степин В. С. Теоретическое знание. Москва : Прогресс-традиция, 1999. 200 с.
- Stepun, V.S. Teoretycheskoe znanje [Theoretical knowledge]. Moskva: Proghress-tradycija. [in Russian].
- Кун Т. Структура научных революций. Т. Кун: пер. с англ. И. Налетова; общ. ред. С. Р. Микулинского и А. А.Марковой. Москва : Прогресс. 1997. С. 228.
- Kun, T. (1997). *Struktura nauchnykh revoljucij* [The structure of scientific revolutions]. Moskva: Proghress. [in Russian].
- Онишко С. В. Узгодження фінансової і соціальної політики як передумова розбудови соціально-орієнтованої економіки. *Незалежний аудитор*. № 21 (III). 2017. С. 2–8.
- Onyshko, S.V. (2017). Uzghodzhennja finansovoji i socialjnoji polityky jak peredumova rozbudovy socialjno-orijentovanoji ekonomiky [Coordination of financial and social policy as a prerequisite for building a socially oriented economy]. *Nezalezhnyj audytor*. [Independent auditor], 21, 2-8. [in Ukrainian].
- Модернізація України – наш стратегічний вибір: Щорічне Послання Президента України до Верховної Ради України. Київ : НІСД. 2011. 416 с.
- Modernizacija Ukrainy – nash strategichnyj vybir* (2011). [Modernization of Ukraine is our strategic choice: Annual Address of the President of Ukraine to the Verkhovna Rada of Ukraine]. *Kyiv: NISD*. [in Ukrainian].
- Інститут демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи Національної академії наук України. URL: <http://www.idss.org.ua/public.html>.
- Instytut demografiji ta socialjnykh doslidzhenj imeni M.V. Ptukhy Nacionaljnoji akademiji nauk Ukrainy* < <http://www.idss.org.ua/public.html>> [in Ukrainian].

13. Лактионова А. А. Структурно-функциональный анализ национальной финансовой системы. *Финансы, учет, банки*. Вып. № 1 (17). 2011. С. 4–18.

Laktyonova, A.A. (2011). Strukturno-funkcionalnyj analiz natsional'noj fynansovoj systemy [Structural and functional analysis of the national financial system]. *Fynansy, uchet, banky*. [Finance, accounting, banks], 1, 4- 18. [in Russian].

14. Закон про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування 2003 (Верховна Рада України). *Відомості Верховної Ради України*. 49–51, 376.

Zakon pro zahaljnoobov'язkove derzhavne pensijne strakhuvannja 2003 (Verkhovna Rada Ukrajinu) [The law on zalnoob'язkov state pension insurance 2003 (Verkhovna Rada of Ukraine)]. *Vidomosti Verkhovnoji Rady Ukrajinu* [Vidomosty of the Verkhovna for the sake of Ukraine], 49-51, 376. [in Ukrainian].